

Марія ГОРБАЛЬ

ВИТОКИ РІЗДВЯНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЛЕМКІВЩИНИ

Доводиться, що витоки різдвяної обрядовості Лемківщини закладені у площині духовності народу, його культурній основі. На численних прикладах показується тяглість духовної традиції від прадавніх часів до наших днів.

Ключові слова: язичництво, християнство, Старий Завіт, Новий Завіт.

© М. ГОРБАЛЬ, 2014

При дослідженні різдвяної обрядовості Лемківщини були проаналізовані та висвітлені численні аспекти цієї проблеми — як на базі літературних джерел, так і багатющому польовому матеріалі [4; 5]. Все ж питання витоків цього календарного дійства залишається відкритим. Отож мета нашої статті — з'ясувати, звідки ж походять усі різдвяні обряди, які так глибоко вкоренилися в лемківські традиції. У процесі опрацювання окресленої теми визначальними були науково-методичні засади етнокультурної ідентичності лемківської різдвяної обрядовості, які ми розглядали як інтегральну складову загальнонаціональної різдвяної обрядовості. Водночас брали до уваги і ширший територіальний контекст, зокрема всеслов'янський та загальноєвропейський.

Висвітлення окресленої проблематики вимагає володіння своєрідним концептуальним синтезом одразу кількох академічних методів і напрямків в етнології — порівняльно-історичного, типологічного, генетичного, естетичного, соціологічного тощо. Дослідницький метод базуємо на застосуванні комплексного міждисциплінарного підходу, що включає сучасні напрацювання багатьох суміжних дисциплін — історії, етнології, археології тощо.

Корені різдвяної обрядовості Лемківщини, як і всіх древніх слов'янських народів, слід шукати у їх світогляді, насамперед — язичництві, згодом же — у християнстві. Географічне розташування Лемківщини та її тривала відокремленість від решти українських земель сприяли збереженню традиційної культури, яка, законсервувавшись, дійшла до середини ХХ ст. майже у первозданному вигляді.

Життя первісної людини було суцільною боротьбою за виживання, особливо зі звіриною та природними стихіями. Із цієї боротьби вироблявся її світогляд та її культ. Часто люди просто намагались відігнати чи відлякати ворожі сили. Іноді просили їх про благополуччя, вилікування від хвороби чи створення сприятливих умов для майбутнього врожаю. Язичники поклонялися зображенням бога сонця Святovidа, бога вогню, блискавки і грому Перуна, популярним був культ богині щастя, краси і кохання Лади. «Ціль давнього українського поганства була практична, як в Індусів і в Греків, і в інших народів, котрі в молитвах до своїх богів просили собі всякого добра» [10, с. 5].

Відомості про міфологію праукраїнців ми почерпуємо і з фольклору, зокрема із давніх колядок, які дійшли до нас хоча у децю зміненому вигляді, однак зберегли первісну сутність. Так, зокрема, лемківська

колядка «Ці дома, дома, пане господар, ці чуєш?», зафіксована Михайлом Шмайдою у словацькій Лемківщині, передає:

*Єден гостонько — ясне сонечко,
Другый гостонько — ясний місячок,
Третій гостонько — дрібний дождічок.
... А мы ходиме, Бога просиме, дай Боже!
Дай Боже, щастя,
здоровля в тім домі! [16, с. 224—225].*

Це мольби-замовляння до небесних сил сонечка, місяця, а також дрібненького дощику, — «Бога просиме, дай Боже!», — щоб прийшли і перемінили замерзлу засніжену мертву землю на благодатну родючу, щоб було для господаря «щастя, здоровля в тім домі!».

Язичницька культура — це висока культура єдності людини і божественних сил. І найвагомим елементом цієї гармонії божеств і людини було слово. Язичник мовить слово, замовляння, заклинання, молитву, і цим словом задобрює вищі сили, вимолює собі здоров'я, добробут, або ж випрошує щось інше, що йому потрібне, чи відвертає те, що не потрібне. Відгомін цих язичницьких замовлянь дійшов і до наших днів. На словацькій Лемківщині збереглося заклинання до вовка як представника хижих звірів, що становили велику загрозу для худоби на пасовиську. Аби уберегти від такої небезпеки свої статки, господиня так заклинала вовків:

*Буду я молитися:
Святого Николая — Отче наш,
І промовку про тебе, вовку,
Жебысь мав замкнутый пыск,
Жебы ті курчало по брісі,
Як на полі, так і в лісі,
Жебы з тобов кархы ламало,
Як і во дни, так і в ночи,
Жебысь здох!
А до мойой худобы:
Корів, конів, кіз і овец,
Жебы ті кысткы поламав гостець!*

Це заклинання закінчувалося молитвою «Огради мня, Господи, силою животворящего креста, ким мня сохранишь от шьткого зла» [16, с. 184]. Отож, тут поєдналися язичницькі заклинання злих сил (хижака вовка) і християнські вірування — молитва від злих сил, нечисті, лукавого, який міг би бути у подобі вовка.

Інший приклад молитви-замовляння з язичницьких часів дійшов до нас і впівся у різдвяні лемків-

ські традиції: коли господиня йшла митися до потоку перед Святою вечерею, то брала рушник і дійник, молилась, набрала у дійник води — двічі проти течії і виливала, а третій раз, набравши повний, приповідала:

*Водічко, водічко, будь мі спомічничко,
Я беру своїй корові млічко.
Згорі хмарно, зділі ясно,
А до мойого бодинкы — шьтко масло [16, с. 177], —*

щоб корова завжди мала стільки молока, скільки набрала у дійник води, і щоб стільки було масла з того молока, як хмар в небі. У с. Фльоринці дочка чи син приносили на Вел(и)ю до хати повні відра води і говорили: «На щестя, на здоров'я, на тот Новий рік». Хтось з батьків відповідав: «Боже заплат, — отколь ідеш, полазнику? Сідай же!» — «З поводнього» (з дав. поль. *Powodne* — данина, яку стягували зі селян). — «Што нам несеш?» — «Масло, сир, сметану і моц вшиткого доброго» [15, с. 105]. (Повні відра води уподібнюються до «моц вшиткого доброго»). Така бесіда мала б забезпечити так багато молочних продуктів, ніби приніс збір від усієї громади села.

У селах Милик, Андріївка і Цавник побутувало таке повір'я: «Як газда принесе на Велию воду з ярка, то газдиня ся звідуге: «Що-с приніс?» Газда каже: «Саму сметанку» [2, с. 21].

Перед Вечерею пасічник ішов на пасіку, молився три рази «Отче наш», «покльопкав до уля» і тричі приповідав (наводимо один із варіантів замовлянь, поширених по всій Лемківщині):

*Аби сте, пчолы, не рушили никого,
Аби сте, пчолы, носили меду
аж із третього хотаря [17, с. 104].*

Перед Вечерею пасічник роздає мед сусідам. І чим більше він роздає, тим більше отримую подяк, а ці подяки благотворно впливають на врожай меду наступного року, — дія сили слова.

Наші пращури жили великим річним кругообігом, замкненим стилем життя. Відомо, що новорічні обрядодії язичників пов'язувалися із зимовим сонцеворотом. В їх основі лежали уявлення про розгорання сонця і оживання природи — умова добробуту древнього землероба. І не даремно в народних календарях січень значився знаком сонця [13, с. 67]. Звідси, на думку вчених, зимовий цикл характери-

зувався як визначальний період на цілий прийдешній рік, що притаманно для слов'янських народів [3, с. 396—398].

Про міфологію праукраїнців, наших пращурів-язичників, засвідчують археологічні знахідки, зокрема найновіше відкриття Терношорського скельного святилища, яке належить до періоду між неолітом (V—IV тис. до н. е.) та початком середньовіччя. Це наявність у Карпатах трьох типів стародавніх скельних святилищ, орієнтованих на: літнє та зимове сонцестояння та весняне й осіннє рівнодення. Камені незвичайних форм і розмірів уособлювали Божу присутність. Вони були посередниками між людьми і божеством, якому поклонялися і приносили жертву. Ця археологічна знахідка свідчить про могутність і централізацію віри наших пращурів у тодішніх богів [9], у те, що Карпати були одним із головних дохристиянських сакральних центрів.

Один із елементів, який увійшов у різдвяну обрядовість лемків, через віки з язичницьких часів дійшов до наших днів. Йдеться про магію уподібнення, пов'язану із урожаєм збіжжя. Учені встановили, що західнослов'янське плем'я руян на післяжнивному святі Святовида проводили такий ритуал. Після закінчення обрядодій, які виконував жрець, перед ним ставили солодкий круглий пиріг висотою в людський зріст. Жрець запитував у людей, чи бачать вони його. Коли люди хором відповідали, що не бачать, він бажав, аби у наступному році його за пирогом зовсім не було видно [12, с. 46].

Аналогічні магічні дії із хлібом у різдвяній містерії, які б мали спричинитися до великого урожаю збіжжя у наступному році, зафіксовано майже на усій території Лемківщини. — На стіл накладали гори хліба, за ті хліби ховався господар дому і питав, чи його видно. Коли сім'я відповідала, що не видно, то він виголошував замовляння, щоб і в наступному році його не було видно з високого і буйного збіжжя. У молдаван зафіксований той самий звичай, однак виконувався він на Новий рік. Ті ж самі магічні дійства з центральної України зафіксував у 1860 р. М.А. Маркевич у книзі «Обычаи, поверья, кухня и напитки»; різниця лише у тому, що вони виконувалися не на Святий вечір, як на Лемківщині, не на Новий рік, як у молдаван, а на Щедрий вечір, перед Маланкою [11, с. 65]. Подібні звичаї були поширені і в інших слов'янських народів [7, с. 210].

Отже, цей ритуал засвідчує, по-перше: тяглість духовної традиції від прадавніх часів до наших днів; по-друге: єдність праукраїнських традицій, тобто що лемки є складовою праукраїнського племені; по-третє: поширення культурних традицій серед інших слов'янських народів.

На загал прикладів впливу язичницьких традицій на християнські, зокрема різдвяну обрядовість, можна наводити безліч. Всі вони перейшли у численні повір'я та ворожіння, якими повняться різдвяні обрядодії. Детально цей матеріал описаний у працях автора статті [4, с. 63—88; 5, с. 109—146].

З'ясувати, звідки походять усі різдвяні обряди не тільки на Лемківщині, а в усьому слов'янському християнському світі, мені допомогло звернення до книги усіх книг християн — Біблії [14]. Ключем до розв'язання цього питання стало слово *жертва* [1].

У старому Завіті тема принесення жертви Богові розкрита у таких книгах: «П'ятикнижжі» («Вихід», «Левіт», «Числа»), «Книгах» («І Самуїла», «ІІ Царів», «Езри»), «Книгах пророків» («Даніїла», «Йоїла»). У Новому Завіті жертва приноситься самим Богом — в Євангеліях від Матея та Марка, в «Діяннях апостолів» та в «Першому посланні до коринтян» [1].

У відносинах Бога і людини все визначає Бог: «Господь сказав Мойсеєві: «Витеші собі дві таблиці кам'яні, такі, як і перші, і я напишу на них слова, які були на перших таблицях, що ти їх розбив»» (Вих. 34, 1). Коли Мойсей так зробив, Господь сказав: «Ось я заключаю союз» (Вих. 34, 10). Господь сам дає вказівки Мойсеєві, як має жити його народ, що і коли приносити Йому в жертву: два рази на добу — вранці і ввечері — має бути принесений неушкоджений однорічний баранчик або ж первісток від усякої чистої худоби.

Отож, згідно із союзом з Богом, два рази на добу — вранці і ввечері — має бути принесена жертва Богові. За Новим Завітом ця жертва — молитва, вранці і ввечері. «Найперше, з чого лемки починали Святвечірній день (як і кожен день взагалі), — це молитва. Якщо в сім'ї були малі діти, то вони спали довше, якщо ж усі члени родини дорослі — піднімалися зранку усі разом, і усі разом, усією сім'єю вклякали на коліна і молилися» [5, с. 34—35]. Те ж саме дійство відбувалося і ввечері. «Перед самою Вечерею клякають усі перед образами й молять-

ся. По молитві засвічують свічку й сідають до столу» [5, с. 67]. І не тільки у переддень Різдва чи на саме Різдво, а кожен день, як сказав Господь: «Ось я заключаю союз» (Вих. 34, 10).

Молитва як жертва Богові творилася перед Святою вечерею і за душі померлих: «Отче предвічний, в Трійці єдиний молимо Тебе в покорі, умилосердися над душами (називались імена померлих), даруй прощення їм всіх гріхів і введи в життя щастя вічного. Амінь» [5, с. 73—74].

Подекуди на Лемківщині перш, ніж засісти до Святої вечері (як і в інших регіонах Карпат), брали хліб, свічку, ложку меду, а також обов'язково і ложку куті, і з тим тричі обходили довкола хати. Респондентка зі с. Збоїска повідомила, що у їхньому селі перед Вечерею господар брав свячену воду, мак, часник, житній хліб (який потім клали на стіл), і, відмовляючи молитву, кропив як у середині в хаті, так і кругом хати, і на подвір'ї. Однак слід зазначити, що такий ритуал окроплення хати і обійстя на Лемківщині відбувався лише у деяких селах. У переважній частині така традиція побутувала на Водохреще, а не на Святвечір [5, с. 52]. Тут молитва як жертва Богові — як благання про захист як хати, так усю го маетку господаря від усіляких бід на цілий рік.

Та ж сама молитва як жертва Богові — як благання про захист від усіляких бід (зокрема хворіб) на цілий рік творилася і при інших обрядах — різдвяному обмиванні водою. «Воді у Святвечірній час приписували чудодійну оздоровчу силу, а тому, не зважаючи на крижаний холод, усі старанно умивалися, мили руки, ноги, лице: «Няньо ставав на леді над прорубом, набрав в пригоршці води и змывав лице три разы, а за ним робив то каждий з родини. Бывало, же малыя діти не могли сягнути руком до воды, бо люд був такий грубий. Тых няньо брав за карх лівом руком, а правом набрав ледуватой воды и мыв три разы личко дітваку. Малыя аж пищав, бо то і вода зимна, і няньова мозолиста долоня была подібна до сосновой коры. Выпущений з рук няня діттак гнав часто босий по снізі до теплої хыжы, де мати вытерала го леньным ручником. Решта dorosлых вертала до хыжы поволи, з повагом, разом з няньом **шепчучы молитву**»» [5, с. 62—63] (підкреслення наше. — М. Г.).

По закінченні Святої вечері господар підводився з-за столу і, знову ж, творив Господеві, разом із

сім'єю, молитовну жертву: «Усі хрестилися, голосно молилися, і господар дякував Богові за Святу вечерю, за прожитий рік і прохав благословення на наступний рік: «Благодарю тя, Христе Боже наш, яко наситил еси нас, яко посреди учеников твоїх пришел еси ку нам і спаси нас, яко благословен еси во віки вічні. Амінь». Звичайно, що в кожній місцевості ці завершальні слова були різні, але сутність скрізь була однакова — спільна молитва і подяка Господеві» [5, с. 81—82].

У переважній більшості лемківських сіл солому, якою застелювали долівку, тримали в хаті тільки через різдвяні свята — три дні. Однак це залежало від традиції села: де виносили на другий, де на третій день свят, подекуди на Новий рік (за ст. ст.), а то й по Йордані — традиція суто місцева. Цей день, коли виносили солому, називався «вимітаний», «виміток». Раненько солому виносили з хати і, переважно, її спалювали на городі, в саду або у полі, «жеби било вельо садовини». Звідки ж пішла традиція спалювати солому, дим від якою благотворно впливає на родючість садовини. Відповідь знову ж знаходимо у Старому Завіті.

Про всепалення на жертovníку чистого первістка на приємний запах вогняної жертви Господеві у Старому Завіті вказується велике число разів: Вих. 29, 18, 25, 41; Лев. 1—7, зокрема Лев. 1, 9, 13; 2, 16; 3, 5, 16; 4, 35; 8, 21, 28; 14, 13, 22, 31; 24, 7; Чис. 7, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 57, 63, 69, 75, 81, 87; 15, 13; 29, 6, 13; Єз. 46, 12 тощо. А це свідчить про те, що така жертва дуже важлива для Господа. Отож всепалення як жертва на приємний запах Господеві простежується у спаленні соломи, якою застелена долівка житла впродовж різдвяних свят.

У П'ятикнижжі «Левіт» вказано: «А коли... увійдете в землю, що оце хочу вам дати, і там жатимете жниво, то принесете сніп, первоплід ваших жнив, священникові, а він принесе його перед Господа, щоб зробити вас угодними йому» (Лев. 23, 9—11). Звідси випливає, що має бути також принесена жертва із первоплідів, до того ж конкретизовано, що саме: «А як приноси́тимеш жертву із первоплідів Господеві, то принесеш **колоски, прожарені на вогні, або нове потовчене зерно**, — як офіру з твоїх первоплідів» (Лев. 2, 14) (підкреслення наше. — М. Г.). Потовчене зерно — це ж кутя, страва як жертва Богові, «офіра з первоплідів», а

також «принесете сніп, первоплід ваших жнив». А це ж дідух. Отож тут вказано, що і кутя, і дідух як жертва Богові є тими приписами Старого Завіту, які увійшли до різдвяної обрядовості, і не тільки лемків, а усього християнського світу.

Жертва Богові може бути принесена і така: «А як офіру — ... шосту частину ефі й олії третю частину гіна, щоб замісити муку. Це офіра для Господа, віковична устарова, назавжди» (Єз. 46, 13—14). — Прісний заміс муки як жертва Богові.

Господь промовив до Арона: «Ось я передаю тобі догляд за моїми жертвами возношення. Усе, що посвячують сини Ізраїля, даю я тобі як правну частку і синам твоїм як віковичне право... У пресвятому місці споживатимеш їх... І воно буде твоє: возношення колихальних жертв синів Ізраїля даю тобі й синам та дочкам твоїм з тобою як віковичне право; кожен чистий у твоєму домі може їх їсти. Усе найліпше з олії, все найліпше з вина й зерна, їхні первоплоди, що приносять їх Господеві, — даю тобі їх. Первоплоди з усього, що родить їхня земля, і що вони принесуть Господеві, твої будуть; кожен чистий у твоєму домі може їх їсти» (Чис. 18, 8, 10—13).

«У пресвятому місці споживатимеш їх...». — Чи не таке місце створюється не тільки на Лемківщині, а в усьому християнському світі для споживання Святої вечері? Хата чиста, святково прибрана, завішана рушниками, образи замаєні ялинковими гілочками, посередині висить солом'яний павук, в кутку — сніп збіжжя, на підлозі — пахуча солома...

«Кожен чистий у твоєму домі може їх їсти». — До Різдва готувався одяг чистий, акуратний, взуття вичищене, закуповували щось нове з одягу чи взуття, всі члени родини мились у річні (чи в хаті, як дуже люта зима, а ріка від хати далеко).

«Усе найліпше з олії, все найліпше з вина й зерна, їхні первоплоди, що приносять їх Господеві, — даю тобі їх». — Ось ті страви, що увійшли до Святвечірньої трапези — «все найліпше».

Книга Левіт говорить: «Якщо хтось схоче принести Господеві безкровну офіру, з питльованої муки нехай буде його принос; нехай злиє на нього олії і покладе на нього ладану» (Лев. 2, 1). «А коли схочеш принести дар офіру, спечену в печі, нехай то будуть прісні коржі, з питльованої муки, розчиненої на олії, та ладки прісні помазані олією. Коли ж твій принос офіра, спечена на сковороді, нехай буде притльована

мука, розчинена на олії, прісна... А як твій принос офіра, зготована в ринці, то нехай буде зроблена з питльованої муки з олією» (Лев. 2, 4—7; 6, 14). — Ось як має бути приготовлений хліб до Святої вечері. І не має значення, якої форми чи вигляду цей хліб, лиш би «з питльованої муки з олією».

І далі у книзі Левіт сказано: «А ось закон про офіру: Аронові сини приносятимуть її Господеві перед жертвовником. І візьме один з них із неї жменю петльованої муки, олії й увесь ладан, що на офірі, та й воскурить на жертвовнику в приємний запах як кадило для Господа. Решту ж її їстимуть Арон та сини його, прісною їстимуть її в святому місці, на подвір'ї намету зборів. Не можна пекти її заквашеною. Я призначаю їм її як частину з жертв, що згоряють для мене. Бо це пресвята річ, як і жертва за гріх і жертва за відшкодування. Кожен чоловік з Аронових дітей їстиме її; це їхнє віковичне право для всіх їхніх нащадків щодо вогняних жертв Господеві...» (Лев. 6, 7—11).

«Ніяка ваша офіра, що її приносите Господеві, не буде зроблена на квасі, бо ні дріжджів, ні меду ніколи не палитимете як вогняну жертву Господеві» (Лев. 2, 11). Ось чому не можна вживати тіста на дріжджі — так каже Господь. Адже Свята вечеря — це і є та трапеза, на якій приноситься жертва Богові від усіх членів родини — живих і мертвих — в день народження Сина Божого.

На Лемківщині пекли хліб різної форми, зокрема «струцель» на три-чотири коси, білий (пшеничний) і чорний (житній) хліби (с. Збоїска Сяніцького повіту), трійну плетінку («калач»), тільки ще посипану маком (м. Криниця Новосандецького повіту, Свіржові Руській, Святковій Великій Ясельського повіту, інших селах центральної і східної Лемківщини). У с. Чорноріки (північна Лемківщина) пекли дві плетінки, одну з житньої, другу з пшеничної муки. З решти замісу тіста пекли хліб для споживання та для худоби, в знак спільного примноження газдівства. Часом той ритуальний хліб випікався у спеціальній круглій формі із такими оздобами: склянкою по краях робили кола, а всередині тих кілець веретеном заглибини. Подекуди господиня пальцями значила три рівчики з трьох сторін — Святу Трійцю. У деяких селах Свидниччини крачун пекли з чорної муки завбільшки з переднє колесо до воза, а його братів — з білої. У Гостовицях пекли два кра-

чуни. Всередину крачунів давали часник, а зверху посипали маком. На Новий рік з крачуна вирізали середину і давали по кусочку худобі. Лемки Словаччини при випіканні «крачуна» у тісто клали пляшечку з медом, часник і сіль. Спідки крачуна, мед виймали, а часник і сіль залишали до Нового року, даючи потім худобі як своєрідний оберіг. Крім крачуна, пекли ще декілька менших хлібин, які називали «крачуновими братами». На східній Пряшівщині в крачун запікали часник, стебло вівса, інколи його оздоблювали різними виробами з тіста, навіть у формі фігурок. У с. Вавринець (Пряшівщина) у Святвечірній ритульний хліб, яким мали частувати корів, запікали шипшину свербогуз («шипшина собача»), «жебы на червоно не мочили». У Чабинах (пряшівська Лемківщина) пекли полазничя-ошіп'я. Пекли його не на печі, а на плиті. Часник, мед та зілля, що були запечені у карачуні, набували лікувальних та захисних (апотропеїчних) властивостей. У с. Душатині як пекли хліб, «то саджали до пеца ще два малих опалянки (опалянки — маленькі булочки, які споживали під час Святої вечері. — М. Г.). Одним опалянком годували худобу перед самою Вечерею, «жебы была здорова і добрі велася...». «Другий малий опалянок хліба звався «крайчун». Його пекли з жыта, посыпали зверху маком, а всередині мав перевернену догоры корінном головку чіснику». (Мак, як і часник, вважались оберегами від біди. Перевернутий часник символізував поборену хворобу чи відвернену біду). У с. Страхотині пекли малі «полазники» з монетою всередині, які називалися «щедрики» [6, с. 129—131].

Ото ж, якої б не був форми чи яким способом не готувався, в печі чи на плиті — Святвечірній хліб був печений з питльованої муки на олії і без дріжджів — приписи Старого Завіту, які через віки дійшли і до сьогоднішнього часу у різдвяній обрядовості лемків. Ті ж приписи дотримується і весь християнський світ.

Ще один різновид хліба, який споживають на Святій вечері — це просфора, яку в церкві дає священник і якою діляться усі члени родини. Просфора є символом ділення між потребуєчими дарів, отриманих від Бога [6, с. 131].

У Новому Завіті євангеліст Матвій підтвердив повне натхнення Святого Письма словами Ісуса Христа: «Не подумайте, ніби Я руйнувати Закон

чи Пророків прийшов, — Я не руйнувати прийшов, але виконати. Поправді ж кажу вам: доки небо й земля не минеться, — ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все» (Мат. 5, 17—18). У цих текстах Ісус підсилює точність Письма аж до найменших деталей, тому що воно — істинне Боже Слово. І виконувати його повинен кожен християнин. І виконання цього Закону усталилось у різдвяній обрядовості, в тому числі і лемків.

Висновки. Витоками різдвяної обрядовості Лемківщини є та висока духовність і релігійність, яка сягає часів наших пращурів, коли Карпати були одним із головних дохристиянських сакральних центрів. Згодом та висока духовність панувала в Київській Русі, складовою частиною якої і був лемківський край. Лемки, незважаючи на різноманітні впливи іноетнічних сусідів, зберегли свою автентичність і примножили українську обрядову сферу своїх предків.

Давні вірування автохтонів, які заселяли Карпати, мали багату культурну основу, яка дійшла до нас у фольклорному, хоча дещо зміненому вигляді, однак зберегла первісну сутність — величання небесних світил та сил природи, які безпосередньо впливали на життя людини.

З язичницьких часів дійшли до нас і деякі елементи магії слова та дії (які вплелись в різдвяну обрядовість), і тепер поширені по всій Лемківщині. Пов'язані вони з урожаєм збіжжя — накладання на Святвечірній стіл гори хлібів, з-за якої не видно господаря, з різноманітними повір'ями та ворожіннями задля забезпечення доброго здоров'я, щасливої долі, достатку в господарстві тощо. Тому найперше, що впливало на формування різдвяної обрядовості лемків — це духовна основа народу, витоки якої сягають язичницьких часів.

Наступним було християнське вчення, запроваджене на Лемківщині Кирилом та Мефодієм внаслідок хрещення Великоморавської держави римським німецьким духовенством, а більше як через 100 років — князем Володимиром, хрестителем Київської Русі. Закон Божий, писаний у Старому Завіті, став основою обрядодійств Святвечірньої трапези, на якій відбувалась така жертва Богові, як молитва та споживання страв. Новий Завіт доповнив Старий Закон. Вшанування Різдва Христового — це є частина того доповнення. Адже

Святвечірня трапеза — це жертва новонародженому Синові Божому, Ісусові.

Отож традиційна різдвяна обрядовість лемків базується на трьох основах: язичницькій культурі, вченні Старого та Нового Завіту. Крім того, проаналізувавши витоки різдвяної обрядовості Лемківщини, можемо говорити про, по-перше: тяглість духовної традиції від прадавніх часів до наших днів; по-друге: єдність праукраїнських традицій; по-третє: поширення культурних традицій серед інших слов'янських народів, усього християнського світу. Звичаї та обряди, що отримали своєрідне віддзеркалення у різдвяній обрядовості Лемківщини, становлять один із найважливіших компонентів світоглядного комплексу українців.

1. Біблійна симфонія. 988—1988. Ювілейне Видання, Присвячене Тисячоліттю Християнства. — Торонто : ГЛИНТ, (б. р.). — 826 с.
2. Бугера І. Звичаї та вірування Лемківщини / Іван Бугера. — Львів, 1939.
3. Велецкая Н.Н. О новогодних русалиях (К вопросу о значении фольклорных материалов в исследовании языческой обрядности) / Н.Н. Велецкая // Славяне и Русь. — М. : Наука, 1968.
4. Горбаль М. Різдво на Лемківщині / автор-упорядник Марія Горбаль. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. — 216 с.
5. Горбаль М. Різдвяна обрядовість Лемківщини: семантика, типологія, етнічний аспект / Марія Горбаль. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2011. — 200 с.
6. Горбаль М. Хліб у різдвяній обрядовості лемків / Марія Горбаль // Народознавчі зошити. — 2006. — № 1—2. — С. 126—131.
7. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы XIX — нач. XX в. Зимние праздники. — М., 1973.
8. Капица Ф.С. Тайны славянских богов: мир древних славян; магические обряды и культы; славянская мифология, христианские праздники и обряды / Ф.С. Капица. — М. : РИПОЛ классик, 2007. — 416 с.
9. Крайній І. Карпатські святилища / Іван Крайній // Україна молода. — 2008. — 2 квітня.

10. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / Іван Нечуй-Левицький. — К. : Обереги, 2003. — 144 с.
11. Обычаи, поверья, кухня и напитки / составитель Маркевич М.А. — К., 1860.
12. Потебня А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий / А. Потебня. — М., 1865.
13. Рыбаков Б. Календарь из земли полян / Борис Рыбаков // Советская археология. — 1962. — № 4.
14. Святе письмо Старого та Нового Завіту / під редакцією Івана Хоменка. — Рим : Папський Біблійний Інститут, Українське Біблійне Товариство, 1992.
15. Сивицький М. Різдво / Микола Сивицький // Лемківщина. Земля — люди — історія — культура. — Т. 2. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1988.
16. Шмайда М. А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словащини / Михайло Шмайда. — Пряшів, 1992. — 502 с.
17. Шмайда М. Повір'я та приказки / Михайло Шмайда // Дукля (Пряшів). — 1964. — Ч. 3. — С. 100—107.

Maria Horbal

ON THE SOURCES OF CHRISTMAS RITUALISM IN LEMKO LAND

The article has brought proofs of the statement that the sources of Christmas ritualism in Lemko land had been rooted in people's spirituality and folk cultural basis. Numerous examples have presented the extension of spiritual tradition since ancient times up to present days

Keywords: paganism, Christianity, Old Testament, New Testament.

Марія Горбаль

ИСТОЧНИКИ РОЖДЕСТВЕНСКОЙ ОБРЯДОВОСТИ ЛЕМКОВЩИНЫ

В статье излагаются доказательства тезиса о том, что истоки рождественской обрядовости Лемковщины берут свое начало в духовности народа, в культурной основе украинского населения региона. Многочисленными примерами подтверждается протяженность духовной традиции с доисторических времен до наших дней.

Ключевые слова: язычество, христианство, Ветхий Завет, Новый Завет.